

Babicz, Józef

Historia geografii i oceanografii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/2, 415-417

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

2. Tematyka związana z historią chemii XIX i XX w., która była najliczniej reprezentowana, a referaty z tej dziedziny dotyczyły okresu prawie współczesnego, jak np. historia rozwoju papierowej chromatografii w zastosowaniu do badań kompleksów (A. Abłow i C. Konunowa — ZSRR). W tej grupie znalazł się referat Z. Wojtaszka o pierwszych latach kriogeniki w świetle korespondencji Karola Olszewskiego.

3. Okres historii chemii do XVIII w., który był tematem 8 referatów, w tym 4 poświęcone okresowi średniowiecza i renesansu, 4 — chemii końca XVIII w.

W. Rabinowicz — ZSRR wystąpił z referatem *Symbolizm w zachodnioeuropejskiej alchemii i tradycja Avoroesa*. W. Hubicki mówił o alchemii i chemii w Polsce w XIV i XV w. Bardzo ciekawy był referat A. Debusa — Stany Zjednoczone — poświęcony problemowi pojęcia ruchu w alchemii renesansowej. Referaty Sadoun-Goupil'a (Francja), Ahlers'a (Francja), Guedon'a (Kanada), Huffbauera (Stany Zjednoczone), Raskina (ZSRR) dotyczyły historii chemii ostatnich dwóch dziesiątków lat XVIII w. Referat *Matematyczne i alchemiczne traktaty przypisywane Ryszardowi Anglikowi* (G. Baader) znalazł się, niestety, w Sekcji IV.

Dysproporcję w ilości referatów dotyczących dziejów wczesnej chemii oraz chemii XIX i XX w. można tłumaczyć tym, że wielu wybitnych badaczy historii chemii, takich np. jak: H. Guerlac, A. Ihde, R. Hooykaas, M. Plesner, J. Needham, W. Smeaton, H. Boklund, S. Lindroth — uczestników poprzednich kongresów w kongresie moskiewskim udziału nie wzięło. Trzeba podkreślić, że po wygłoszeniu większości referatów miała miejsce bardzo ożywiona dyskusja.

Wspomniane wyżej sympozjum, poświęcone dydaktyce historii chemii, dało ciekawy przegląd poglądów na istotę, sens i zakres wykładów historii chemii w szkołach akademickich. Wśród 15 przedstawiających swoje referaty osób znaleźli się tacy, znani ze swych prac i książek uczeni, jak N. A. Figurowski (ZSRR), M. P. Crosland (Anglia), A. Debus (Stany Zjednoczone), F. Forbes (Anglia), Ch. Gillispie (Stany Zjednoczone), G. Holton (Stany Zjednoczone), D. Knight (Anglia), C. Scriba (NRF), H. Woolf (Stany Zjednoczone), M. Tanaka (Japonia). Przedstawione poglądy często miały charakter kontrowersyjny. W dużym stopniu wpływało to z odmiennego w różnych krajach podejścia do zagadnienia historii chemii. Historia farmacji była reprezentowana zaledwie 5 referatami.

Niezależnie od referatów, które były wygłoszone w Sekcji VII, chemicy mogli spotkać interesujące ich zagadnienia w sekcjach poświęconych historii fizyki, geologii i biologii oraz w referatach plenarnych, zwłaszcza B. Kedrowa (ZSRR), P. Kاپicy (ZSRR) i G. Seaborga (Stany Zjednoczone).

Imponująco wyglądała wystawa wydawnictw radzieckich z zakresu historii nauki. Obejmowała ona około 200 wydawnictw książkowych. Jak wiadomo, historią chemii w Związku Radzieckim interesuje się czynnie duża grupa badaczy, na czoło której wysuwają się prof. prof. M. Figurowski, B. Kiedrow, N. Rodnyj, W. Kuzniecowa, J. Sołowiew i I. Znaczkow-Jaworski.

Włodzimierz Hubicki

HISTORIA NAUK O ZIEMI

HISTORIA GEOGRAFII I OCEANOGRAFII

Podsekcja VIIIA, Historia geografii i oceanografii, obradowała w ramach Sekcji VIII, Historia nauk o Ziemi, której przewodniczył prof. I. A. Fiedosiejew z Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR. Posiedzenia tej podsekcji

odbywały się pod przewodnictwem akademika I. P. Gierasimowa. Wygłoszone na niej referaty można ująć ze względu na treść w następujące grupy tematyczne:

1. Problemy ogólne, teoretyczne i metodologiczne: J. P. Gierasimow, A. A. Minz, W. W. Aninkow (ZSRR), *Rozwój geografii światowej na tle międzynarodowych kongresów geograficznych*; W. S. Priebrażenskij (ZSRR), *Wymagania stawiane historii geografii wynikające z prognozowania i rozwoju systemu nauk geograficznych*; H. G. Fradkin (ZSRR), *Zmienność charakteru odkryć geograficznych w dziejach poznania Ziemi*; S. P. Warszawski (ZSRR), *O niektórych zagadkach kartograficznych portolan*; L. S. Abramow (ZSRR), *O szkołach geograficznych*; M. J. Ałbrut (ZSRR), *O systemie nauk o Ziemi*.

2. Wkład poszczególnych krajów do rozwoju geografii i kartografii: W. A. Jesakow (ZSRR), *Niektóre osobliwości rozwoju geografii w XIX w. i na początku XX w. w Rosji*; S. U. Umurzakow (ZSRR), *O udziale i roli tubylców w geograficznych badaniach Azji Środkowej*; N. A. Gwoździeckij (ZSRR), *Odkrycia geograficzne badaczy radzieckich w ZSRR*; J. Babicz, B. Olszewicz (Polska), *Polscy podróżnicy i badacze Syberii*; L. A. Goldenberg, W. N. Fiedczina (ZSRR), *Kartografia rosyjska XVI i XVIII w.*; A. B. Bagdasarian, A. A. Asłanian (ZSRR), *Geografia w historiografii ormiańskiej wczesnego średniowiecza*; P. Dejka (Rumunia), *Rozwój geografii ekonomicznej w Rumunii*; M. J. Harvey (Anglia), *O angielskich mapach morskich do XVI w.*; M. J. Nawrot (ZSRR), *Dawne mapy Państwowego Muzeum Historycznego w Moskwie*; H. Opreanu (Rumunia), *Historia gleboznawstwa w Rumunii*.

3. Wkład uczonych do rozwoju nauk geograficznych: J. A. Krupiennikow (ZSRR), W. W. Dokuczajew — twórca nowych kierunków w przyrodznawstwie; J. Wereszczyński (Polska), *Mapy morskie Fryderyka Gettkanta*; G. Kish (Stany Zjednoczone), A. E. Nordenskiöld — skandynawski pionier nauk o Ziemi; E. Varep (ZSRR), *W 200 rocznicę Kruzenszterna*; W. D. Waters (Anglia), *Podróże J. Cooka po Oceanie Spokojnym*; A. J. Aleksiejew (ZSRR), *O geograficznych rezultatach podróży J. G. Woźniesieńskiego po Ameryce rosyjskiej w latach 1849—1859*; W. N. Fiedczina (ZSRR), *Z okazji rocznicy N. N. Mikłuchow-Makłaja*.

Z powodu nieprzybycia na Kongres szeregu osób, zgłoszone przez nich referaty nie zostały wygłoszone, a mianowicie z historii kartografii: *O mapie Rosji Herbersteina* (E. Berleitner, Austria); *Katalog dawnych globusów w Wielkiej Brytanii* (H. Wallis, Anglia); *Mapy żeglarskie włoskich autorów XIV—XVII w. przechowywane we Włoszech* (A. Codazzi, Włochy). Z zakresu historii odkryć geograficznych nie wygłoszono następujących referatów: *O Malaspinie i jego ekspedycji* (R. Yal-kowsky, Stany Zjednoczone); *O wkładzie Polaków do geograficznych odkryć* (W. Słabczyński, Polska). Z historii oceanografii: *O ekspedycji Challenger* (P. D. Thomas, Stany Zjednoczone); *Rozwój oceanografii w Belgii po 1922 r.* (R. H. Charlier, Stany Zjednoczone, F. Leloup, Belgia).

Na 42 wygłoszone referaty z zakresu historii nauk o Ziemi — 25 należały do przedstawicieli ZSRR, reszta do uczestników innych krajów, przy czym dysproporcja ta w rzeczywistości była jeszcze większa niż można było przypuszczać na podstawie programu. Ta właśnie dysproporcja nasuwa refleksje, że XIII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki nie daje pełnego obrazu prowadzonych prac z zakresu historii nauk o Ziemi, mimo że dostarczył on szeregu cennych przyczynków, syntetycznych ocen, zaprezentował wiele metodologicznych stanowisk i ujawnił zarówno główne nurty rozwoju nauki, jak i jej marginesy. Dalszym dopełnieniem tego obrazu mogą być inne kongresy: geograficzny i geologiczny oraz działalność: Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych i Międzynarodowego Komitetu Historii Myśli Geograficznej. Pierwsza z tych organizacji była inicjatorem odbytego we Freiburgu w 1970 r. sympozjum na temat: *Historia nauki*

o złożach surowców mineralnych¹, druga natomiast zorganizowała w 1971 r. kolokwium w Budapeszcie na temat: *Początki geografii człowieka*².

Józef Babicz

HISTORIA GEOLOGII

Podsekcja VIII B Historia geologii, podobnie jak poprzednia (historia geografii i oceanografii), pracowała w ramach Sekcji Nauk o Ziemi. Ponieważ obrady Sekcji VIIIA i VIIIB odbywały się w innych terminach, dało to możliwość niektórym historykom geologii uczestniczenia w zebraniach historyków geografii i odwrotnie, niektórzy geografowie stale uczestniczyli w posiedzeniach geologicznych (maksymalna frekwencja około 80 osób).

Obradom podsekcji Historii Geologii przewodniczył prof. D. I. Gordiejew, kierownik Gabinetu Historii Geologii Państwowego Uniwersytetu Moskiewskiego. Sekretarzem była prof. I. W. Batjuszkowa z Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR. Odbyto 4 posiedzenia w dniach 21—23 sierpnia. Na pierwszym przewodniczył prof. D. I. Gordiejew (ZSRR), na drugim prof. C. J. Schneer (Stany Zjednoczone), na trzecim dr M. Guntau (NRD), a na ostatnim prof. K. Maślankiewicz (Polska). Wygłoszono następujące referaty:

Posiedzenie pierwsze: K. L. Taylor (Stany Zjednoczone), *Prawo natury w geologii XVIII w. na przykładzie Louisa Bourgueta*; Z. Wójcik (Polska), *Neptunizm i ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim w końcu XVIII i na początku XIX w.*; D. I. Gordiejew (ZSRR), *Historia badań nad rolą biosfery w rozwoju skorupy ziemskiej*; G. F. Kraszennikow (ZSRR), *Rozwój pojęć o fałdach*.

Posiedzenie drugie: J. D. Burchfield (Stany Zjednoczone), *Założenia i wyniki: wiek Ziemi w okresie wiktoriańskim w Anglii*; I. W. Krut (ZSRR), *Rozprzestrzenienie i czas w geologii klasycznej*; M. Guntau (NRD), *System nauk geologiczno-mineralogicznych w Niemczech w końcu XIX stulecia*; B. P. Wysockij (ZSRR), *Periodyzacja historii geologii* (referat odczytany przez inną osobę, autor nie uczestniczył w obradach).

Posiedzenie trzecie: J. G. Burke (Stany Zjednoczone), *Wewnętrzne ciepło Ziemi: od Fouriera do Kelvina*; A. Ospovat (Stany Zjednoczone), *Twórczość i wpływ Abrahama Gottloba Wernera*; H. Pacowska (Polska), *Badania w programie działalności Komisji Górniczej w Polsce w drugiej połowie XVIII stulecia*; K. Maślankiewicz (Polska), *Rozwój nauk geologicznych w Polsce w XIX w.*; Ch. I. Mirzajew (współautorzy: S. D. Miechtiejew, S. G. Sałajew, A. A. Alijew, ZSRR), *Z historii poznania zasobów naftowych Azejberdżanu*; Z. A. Buniat-Zade (ZSRR), *Z historii badań nad problemami gazonośnego wulkanizmu*.

Posiedzenie czwarte: A. Łaszkiewicz (Polska), *Ewolucja pojęcia kryształu*; T. D. Ilina (ZSRR), *Przenikanie idei fizyki jądrowej do geologii naftowej w ZSRR (1910—1941)*; C. J. Schneer (Stany Zjednoczone), *Kontrowersja takońska*; M. F. Dzwielaja (ZSRR), *Ewolucja poglądów na budowę geologiczną Kaukazu*; H. Pacowska (Polska), *Graficzna metoda oceny „wkładu” naukowego rękopiśmiennego u dawnych autorów (na przykładzie prac Guettarda)*.

Referaty zgłoszone, lecz nie referowane: J. B. Waterhouse (Kanada), *Podejście ilościowe do oceny jakościowej wielkich działaczy w przeszłości*; M. Haschmi (Syria), *Obserwacje geologiczne „Braci czystości” z Basra*; O. I. Islamow (ZSRR), *Charakterystyka okresu średniowiecznego w rozwoju nauk geologicznych*; K. Słęczka (Polska), *Założenia metodologiczne teorii geologicznej Lyella*; A. J. Rawikowicz

¹ Por. informację o tym symposium w „Kwartalniku” nr 2/1971 s. 497—499.

² Por. informację o tym kolokwium w „Kwartalniku” nr 1/1972 s. 208.